

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2023

6. Письмо Минфина РФ от 21.07.2017 № 09-01-07/46781 (о возможности выдачи под отчет денег в безналичной форме). <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/71644786/>
7. Абрамова Н.В. Как избежать ошибок при расчетах с подотчетными лицами /Н.В. Абрамова// Главбух. 2019. №4. С. 3 - 13
8. Антаненкова Е.И. Невозврат подотчетных денежных средств: налоговые последствия /Е.И. Антаненкова //Бухгалтерский учет. -2018.- №7.- С. 107-110.
9. Алборов Р.А., Балашова Н.Н., Бычков М.Ф. Организационно-методические основы внутреннего контроля деятельности предприятий АПК // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2020. № 7. С. 36–38.
10. Волков Н.Г. Учет расчетов с подотчетными лицами//Бухгалтерский учет. 2015. №4. с.3-9
11. Гринько А. Е. Комплексная методика внутреннего контроля, основанная на оценке показателей управленческой отчетности в области устойчивого и безопасного развития организации / А. Е. Гринько // Инновационное развитие экономики. 2020. № 5 (29). С. 94–102.
12. Касьянова Г.Ю. Расчеты с подотчетными лицами. – М.: АБАК, 2017. – 120 с.
13. Курченко В.Ю. Деньги под отчет по безналичному расчету /В.Ю. Курченко //Электронный журнал «Финансовые и бухгалтерские консультации», 2019 - № 2. - С. 24 - 28
14. Пинчукова К.В. Учет командировочных расходов /К.В. Пинчукова //Главбух. - 2017. - № 15. - С.60 - 63
15. Проскурин С.П. Десять вопросов на тему бухгалтерского учета расчетов с подотчетниками / С.П. Проскурин // Бухгалтер и контроль. - 2018-№10- с.5-21
16. Толмачев И. А. Командировочные расходы. Особенности оформления, учета и налогообложения / И.А. Толмачев. - М.: ГроссМедиа, РОСБУХ, 2016. - 112 с.
17. Швецкая В.М Учет командировочных расходов: бухгалтерский и налоговый учет /В. М. Швецкая //Налоговый вестник. - 2018 - № 1 - С.8

ӘОЖ:338.432

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН БАҒАЛАУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Шаттыкова Жайна Рахатқызы,

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

«Есеп және талдау» мамандығы, 4 курс, E-mail: shattikovazhaina02@mail.ru

Ғылыми жетекшіі: Садуақасова К.Ж

Қаржылық жағдай – компанияның бәсекелестігін анықтайды, компанияның және оның ішкі құрылымдық бөлімдері арасындағы қаржылық және басқа қатынастары бойынша экономикалық талаптары қандай деңгейде бағаланғанын көрсетеді. Компанияның қаржылық жағдайын дұрыс және тиімді бағалаудың тәсілі талдау болып табылады. Ол компанияның даму тенденциясын көруге мүмкіншілік береді, шаруашылық іс-әрекетке комплекстік баға беріп, басқарушылық шешімдерді жасаумен меншікті өндірістік-кәсіпкерлік іс-әрекеттері арасында көпір болып келеді.

Кесте 1. Қаржылық талдаудың түсінігіне анықтама

Авторлар	Қаржылық жағдай және талдау анықтамалары
Г.В. Савицкая	Кәсіпорынның қаржылық жағдайын кешенді зерттеу және қаржылық тәуекелдердің деңгейін анықтап капиталдың пайдалылық деңгейін анықтап капиталдың пайдалылық деңгейін болжау
В.В. Ковалев	Қаржылық жайы бар ақпараттарды аналитикалық түгендеу
А.Г. Грязнова	Әрекет етуші субъектінің мүлктік және қаржылық жағдайын анықтау және алдағы уақыттағы мүмкіндіктерін анықтау
Л.С. Богданова	Ұйымның қаржы ресурстарын негізгі және оптималды ресурс ретінде басқару және талдау
Т.Г. Романова	Қаржылық жайы бар ақпаратты қолдану және трансформация
В.Р. Банк	Қаржылық жағдайды бағалау және жұмыс сапасын рационалды қаржы саясатты пайдаланып жоғарлату
Т.С. Новашина	Қаржы жағдай туралы ақпаратты талдауға арналған ғылыми зерттеу әдісі
Т.Ж. Демесінов	Қаржылық талдау тиімді дамуды қамтамасыз етуге және оның нарықтық құнын көтері мақсатында кәсіпорынның қаржылық-шаруашылық қызметінің негізгі нәтижелерін және қаржылық жағдайын зерттеу процесі

Нарықтық қатынастар жағдайында кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдаудың рөлі өте зор. Бұл кәсіпорындардың дербестікке ие болуына және өздерінің өндірістік-кәсіпкерлік қызметінің нәтижелері үшін меншік иелері, жұмысшылар, коммерциялық серіктестер және басқа контрагенттер алдында толық жауап беруіне байланысты болады. Кәсіпорынның табысты жұмыс істеуі және дамуы, өзгеріп отыратын ішкі және сыртқы ортада өз активтері мен міндеттемелерінің тепе-теңдігін сақтау, тәуекелдің рұқсат етілген деңгейінің шегінде өзінің төлем қабілеттілігі мен инвестициялық тартымдылығын үнемі ұстап тұру қабілеті оның тұрақты қаржылық жағдайын көрсетеді.

Кез-келген кәсіпорынның тиімді жұмыс істеу үшін өзінің қабілеттерін барынша арттыруға тырысады. Нәтижесінде қаржылық бақылаудың әлсіреуі түсімдердің үзілуіне әкелетін жағдайлар туындауы мүмкін, сәйкесінше кредиттер мен қарыздар үшін төлемдердің кешігуі, жеткізушілерге төлемнің кешігуі орын алады. Бұл ұйымның банкроттық қаупінің пайда болуына және ұйымның төлем қабілетсіз деп танылуына әкеледі. Ұйымның тиімді жұмыс істеуінің және банкроттық немесе дәрменсіздік қаупін болдырмаудың шарттарының бірі-кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау. Тағы бір шарт - анықталған мәселелерді шешуге бағытталған шараларды қолдану [1].

Кәсіпорынның ағымдағы жұмыс істеуі үшін қажетті қаржымен қамтамасыз ету қабілеті, осы қаржыны тиімді әрі дұрыс пайдалану стратегиясы, кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен қаржылық тұрақтылығын сақтау – бұл кәсіпорынның қаржылық жағдайы болып табылады.

Қаржылық жағдайды бағалаудың негізгі мақсаттарына мыналар жатады:

1. Кәсіпорын активтерінің, міндеттемелерінің, капиталының құрамын және құрылымын зерттеу;
2. Ұйымның өз қаражатын пайдалану тиімділігін зерттеу;
3. Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен қаржылық жағдайына әсер ететін жағымсыз факторларды анықтау.

Тұрақты қаржылық жағдай, өз кезегінде, негізгі қызмет көлеміне, өндіріс қажеттіліктерін қажетті ресурстармен қамтамасыз етуге оң әсер етеді. Сондықтан қаржылық қызмет экономикалық қызметтің құрамдас бөлігі ретінде ақша ресурстарының жоспарлы түсуі мен жұмсалуды қамтамасыз етуге, есеп айырысу тәртібін орындауға, меншікті және қарыз капиталының ұтымды пропорцияларына қол жеткізуге және оны тиімді пайдалануға бағытталуы керек.

Кесте 2. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау критерилері

№	Бағалау критерилері	Мазмұны
1	Төлемге қабілеттілікті бағалау	1. Ағымдағы ликвидтілік коэффициенті 2. Абсолютті ликвидтілік коэффициенті 3. Жылдам ликвидтілік коэффициенті 4. Меншікті капиталмен қарыздар коэффициенті
2	Қаржылық тұрақтылықты бағалау	1. Қаржылық автономия коэффициенті 2. Қаржылық тәуелділік коэффициенті 3. Қаржылық тұрақтылық коэффициенті 4. Ағымдағы берешек коэффициенті 5. Қаржылық тәуекел немесе леверидж коэффициенті
3	Қаржылық ресурстарды пайдалану тиімділігін бағалау	1. Пайдалылықты бағалау 2. Активтердің пайдалылығы 3. Инвестицияның пайдалылығы 4. Меншікті капитал пайдалылығы 5. Активтерді пайдалану тиімділігінің коэффициенті 6. Меншікті капиталдың айналымдадылығы
Ескерту [2]. Мәліметтері негізінде құрастырылған		

Қаржылық жағдай кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін, оның іскерлік ынтымақтастықтағы әлеуетін анықтайды, кәсіпорынның өзі мен оның серіктестерінің қаржылық және басқа қатынастардағы экономикалық мүдделеріне қаншалықты кепілдік берілетінін бағалайды. Кәсіпорынның қаржылық жағдайына объективті сенімді баға алудың ең жақсы тәсілі-оны талдау, бұл кәсіпорынның даму тенденцияларын бақылауға, экономикалық қызметке кешенді баға беруге мүмкіндік береді және осылайша басқарушылық шешімдерді әзірлеу мен кәсіпорынның өндірістік және кәсіпкерлік қызметі арасындағы көпір ретінде қызмет етеді.[1]

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау Қазақстан Республикасындағы салыстырмалы түрде жақсы даму үстіндегі бағыт болып табылады, экономикалық ғылымның мұндай бағыты тек өз дамуында қарқын алуда. Қазақстанда қаржылық талдаудың осындай қарқынды дамуының басты себебі кәсіпорындарда туындап жатқан және шешуді талап ететін көптеген мәселелер болып табылады. Соларды қарастырсақ:

1. Сәйкестендіру мәселесі. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдай отырып, баланстың активтері мен міндеттемелерін, сондай-ақ есеп беру нысандарының басқа баптарын топтастыру қолданылады. Мәселе талдау жүргізу үшін ақпараттың бастапқы көзі ретінде ресми қаржылық есептіліктің нақты формасынан туындайды. Егер талдаушы "қолмен" талдау жүргізсе, бірақ компьютерлік бағдарлама қолданылса, мәселе аз болады.

2. Баланс жолдарын топтастыру мәселесі. Уақыт өте келе реформалар қаржылық есептілікке әсер етеді, бұл бірқатар өзгерістерді тудырады. Бұл өзгерістер, әдетте, бірқатар мақалаларды жоюға және декодтауды азайтуға әкеледі. Осылайша, қаржылық есептілікті өзгерту процесінде келесі баптар жоғалып кетті: алуға арналған вексельдер, төлеуге арналған вексельдер және т. б.

3. Қаржылық талдаудың уақыт аралығы мәселесі. Есептілік нысандары бойынша кәсіпорынды талдау мақсатында есептелетін нақты коэффициенттер мен көрсеткіштер жылына бір рет есептеледі. Мәселен, мысалы, ақша ағындарын талдау (ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есепті талдау), ағымдағы қаржылық қызметті салыстыру және жылдық ақша ағынының көлемімен шектеледі. Талдаушы есептіліктің бекітілген нысандарынан пайдалылықты сезінуі керек, сәйкесінше қаржылық талдаудың көрсеткіштері мен коэффициенттерін жылына бір реттен жиі есептей алуы керек. Мұндай есептеулерді айына немесе тіпті аптасына бір рет жүргізген жөн.

4. Бухгалтерлік есеп мәселесі. Кәсіпорынды талдауды және нарықтың дамуын талдауды қиындататын факторлар бар. Мұндай факторларға мыналар жатады: Қазақстанда қолданылатын салықтық оңтайландыру схемалары, бұл кәсіпорындардың қаржылық есептілігінің ашықтығын арттыруға кедергі келтіреді. Сенімді талдау жүргізу іс жүзінде мүмкін болмайды, өйткені нақты сандардың қай жерде екенін анықтау мүмкін емес.

5. Банк менеджменті деңгейін бағалау мәселесі.

6. Бухгалтерлік есепті бұрмалау мәселесі.

Қаржылық есептілікті бұрмалау мәселесі екі компоненттен тұрады:

— Көлеңкелі экономиканың жоғары деңгейі және кәсіпорындардың өз қызметінің нақты қаржылық көрсеткіштерін жасыруға деген ұмтылысы;

— Кәсіпорындардың қаржылық есептілігінің ашықтығы төмен;

Аталған себептер жалғыз емес, бірақ бұл мәселені негіздейді.

7. Ақпараттың толықтығы мәселесі. Қаржылық есептілікте көрсетілген ақпарат толық болмауы мүмкін, кейбір көрсеткіштердің бөлінуі жоқ. Мысалы, әртүрлі өнімдерді шығаратын компания өнімнің белгілі бір түрінің сатылымын талдай алмайды, өйткені кірістер туралы есепте сатудың жалпы сомасы ғана көрсетілген.

8. Кәсіпорындар қызметінің салаларын есепке алу мәселесі. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау кезінде кәсіпорынның қызмет саласы дерлік ескерілмейді. Әр түрлі салаларда өз қызметін жүргізетін кәсіпорындар теңгерім құрылымына ие, яғни қаржылық талдау кезінде қосымша процедуралар мен есептеулерді қолдану қажет [3].

Осылайша, қаржылық жағдайды талдау әдістемесі өткен жылдардың динамикасындағы қаржылық қызметті бағалауды және төлем қабілетсіз жағдайға әкелген ұйым қызметінің нақты негізгі заманауи мәселелерін қарастырады. Қаржылық жағдайды талдаудың осы мәселелерді шешу жұмыс істейтін ұйымдарға қатысты әрдайым дұрыс бола бермейді, олардың негізінде қаржылық жағдайды болашаққа болжау мүмкін емес.

Кәсіпорынның жағдайын бағалау қызметін зерттеу үшін келесі әдістер қолданылады:

1. Көлденең (уақытша) талдау-есептіліктің әрбір позициясын есепті кезеңнің басындағы деректермен немесе алдыңғы кезеңдердің есепті деректерімен салыстыру.

2. Тік (құрылымдық) талдау есептіліктің әрбір позициясының жалпы нәтижеге әсерін анықтай отырып, қорытынды қаржылық көрсеткіштердің құрылымын анықтау. Бұл баланс немесе оның бөлімдері бойынша жалпы қорытынды көрсеткішке жекелеген баптардың үлес салмағын анықтауға мүмкіндік береді.

3. Трендтік талдау-бұл есептіліктің әр позициясын бірқатар алдыңғы кезеңдермен салыстыру және трендті анықтау, яғни жеке кезеңдердің кездейсоқ әсерлері мен жеке ерекшеліктерінен тазартылған әзірлік динамикасының негізгі тенденциясы. Ол перспективалық, болжамды талдау жүргізу кезінде қолданылады.

4. Әр түрлі қаржылық коэффициенттерді, яғни салыстырмалы шамаларды қолдану, оларды есептеу кезінде шамалардың бірі бірлік ретінде қабылданады, ал екіншісі бірлікке қатынасы ретінде көрсетіледі.

5. Салыстырмалы (кеңістіктік) талдау - бұл кәсіпорынның, оның бөлімшесінің жекелеген көрсеткіштері бойынша есептіліктің жиынтық көрсеткіштерін үш шаруашылық талдауы және бәсекелестердің көрсеткіштерімен, орташа салалық және орташа жалпы экономикалық деректермен салыстырғанда осы кәсіпорынның көрсеткіштерін шаруашылық аралық талдау.

6. Факторлық талдау дегеніміз-детерминирленген немесе стохастикалық зерттеу әдістерін қолдана отырып, жеке факторлардың (себептердің) нәтижелі көрсеткішке әсерін талдау.

7. Ұйымның қаржылық есептілігін жедел талдау, оның мақсаты уақыт пен еңбек бойынша көрнекі және қарапайым-алгоритмдерді іске асыру сүйектері, коммерциялық ұйымның қаржылық әл-ауқаты мен даму динамикасын бағалау. Экспресс-талдауды үш кезеңде жүргізген жөн:

- алдын ала кезең;
- қаржылық есептілікке алдын-ала шолу;
- экономикалық оқу және қаржылық есептілікті талдау [4].

Экспресс талдау қаржылық нәтижелер мен қаржылық жағдайды неғұрлым терең және егжей-тегжейлі талдаудың орындылығы немесе қажеттілігі туралы қорытындымен аяқталуы мүмкін. Қаржылық жағдайды терең талдау-шаруашылық жүргізуші субъектінің мүліктік және қаржылық жағдайының, оның өткен есепті кезеңдегі қызметінің нәтижелерінің, сондай-ақ субъектінің болашаққа даму мүмкіндіктерінің неғұрлым егжей-тегжейлі сипаттамасы. Ол экспресс-талдаудың жеке процедураларын нақтылайды, толықтырады және кеңейтеді.

Қорытындылай келе, бұл мақаланың өзектілігі кәсіпорындардың қаржылық жағдайын бағалау әдістемесінің дамуына әкелді. Бұл әдістер кәсіпорынның қаржылық жағдайын жедел бағалауға, басқарушылық шешімдер қабылдау үшін ақпарат дайындауға, жақын және ұзақ мерзімді перспективада қаржылық жағдайды басқару стратегиясын жасауға бағытталған.

Осылайша, шетелдік және отандық авторлардың қолданыстағы әдістері өздерінің артықшылықтары мен кемшіліктеріне ие бола отырып, әлемдегі шиеленісті экономикалық жағдайға байланысты түзетуді қажет етеді. ҚР экономикасының алдында кәсіпорындардың одан әрі жұмыс істеу мүмкіндігін қамтамасыз етудің маңызды мәселесі туындайды, бұл салалық ерекшеліктерді ескере отырып, олардың қаржылық жағдайларына талдау жүргізу әдістемелерін жетілдіруді, оларды заңнамалық деңгейде бекітуді талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Балгинова К.М., Демеуова Г.К., Байкадамов Н.Т., Финансовый и управленческий анализ// Учебное пособие – 2019г
2. Бровчак С.В., Цыганов А.А. Modern practice of applying professional standards for specialists of the Russian financial market. Financial business. 2019.No 3 (200).
3. Исаева Ш.М., Ясулова Х.С. Современные проблемы проведения анализа финансово-экономического состояния предприятия и пути их решения // Современные проблемы науки и образования. – 2015 – № 2-3;
4. Tsyganov A.A. Prospects and consequences of modern insurance technologies: statement of the problem. Economic Theory, Analysis, Practice. 2020. No. 1. S. 126–135.

UDC 336.01

COST PERFORMANCE OF THE GREEN BUILDINGS IN REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Chinibayeva Aidana Dardenbaykyzy

4th year student

“Accounting and Auditing” profile, faculty Business School

Kazakh-British Technical University

Almaty, Kazakhstan

Scientific adviser – Alma Karshalova

Today, green building is gaining more and more popularity in the world. Over the past years, the construction of economical and healthy buildings has become a real trend. People are more and more interested in supporting the ecology of their country. Kazakhstan is just embarking on a “green” path of development, which should result in a sustainable and efficient economic model by 2050.